

Un precursor al beletristicii românești din Transilvania.

Vasile Aaron redivivus

Niculina IACOB

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava,
Facultatea de Litere și Științe ale Comunicării
„Ștefan cel Mare” University of Suceava, Faculty of Letters and Communication Sciences
Str. Universității nr. 13, 720229, Suceava, tel.+40230216147;
e-mail: niculinai@yahoo.fr

A Precursor of Romanian Transylvanian Fiction. Vasile Aaron redivivus

There was a great enlightener in Sibiu, at a time when Romanian culture had not exceeded the transitional phase into the modern age. The scholar's cultural legacy outlines that his entire short life was „torn between laborious paragraphs of judicial codes and the unleashed reverie of poetry”. History of Romanian literature unjustly mentions Vasile Aaron among minor poets. Thus, two tireless literary historians from Sibiu, Liliana Maria Popa and Ioan-Nicolae Popa, have dedicated their lives to a purpose both noble and difficult to achieve: the restoration of Vasile Aaron's entire work, which would delete the unjust „minor poet” label.

Keywords: Vasile Aaron, Liliana Maria Popa, Ioan-Nicolae Popa, pre-romantic enlightener, critical Edition, restored activity, literary writing, judicial text.

Ne-am obișnuit a privi cu scepticism scrierile perioadei de început a beletristicii românești și a le lăsa în întinericul uitării, deoarece valorizarea acestora pornește de regulă de pe o pistă falsă, ele fiind judecate „prin prisma ideilor și normelor valorice actuale”, fără a ține cont, în mod obiectiv, de contextul care le-a generat. Sunt însă istorici literari care se încapățânează să vadă în aceste scrieri „luminile” fără de care nu ar fi fost posibilă creșterea literaturii române moderne. Este și cazul fericit al soților Liliana Maria Popa și Ioan-Nicolae Popa, care propun o poziționare justă a criticilor și istoricilor literari față de aceste „antichități” literare ale noastre¹ și care nu conțin să scoată la lumină în ritm constant astfel de „lumini” ale începutului culturii române premoderne, indiferent dacă vorbim despre scrierile beletristice ale lui Vasile Aaron, despre scrierile sale juridice, despre cel dintâi text dramatic tipărit în limba română sau despre „oameni și cărți din Sibiul de altădată”.

Născut în 1780, în familia unui preot greco-catolic

din Glogoveț, sat în apropierea Blajului, important centru de iradiere culturală până în preajma Revoluției de la 1848, Vasile Aaron a fost avocat în Sibiu și s-a bucurat de notorietate în rândul românilor², fiind cunoscut la vremea sa nu numai în ipostaza de jurist, ci și în aceea de literat. Nu se poate spune acum același lucru, când numele *Vasile Aaron* nu mai înseamnă prea mult nici chiar pentru aceia care locuiesc în cartierul sibian ce-i poartă numele³. Dacă asta se întâmplă „acasă”, în Sibiul în care și-a desfășurat activitatea în scurta-i viață, încheiată prea devreme, în 1821, nu este de așteptat altceva în altă parte. Cu atât mai necesară ne apare astfel aplecarea unor oameni de cultură de astăzi asupra operei unui înaintaș demn de toată atenția posterității. Drumul parcurs de soții Liliana Maria și Ioan-Nicolae Popa spre descoperirea operei lui Vasile Aaron a început, după cum am aflat de la doamna Liliana Maria Popa, într-o zi de 1 noiembrie 1971, chiar prima zi de lucru a Domniei Sale la Arhivele Naționale

din Sibiu. După cum se obișnuiește, noului venit i se prezintă „câmpul” muncii, în cazul de față, fondurile documentare principale din Arhive. Printre fondurile trecute în revistă, s-a menționat, mai mult la „printre altele”, și un fond particular al unui avocat grec, pe nume Basilius von Aaron. Desigur că, în acel context și astfel deformat, numele avocatului „grec” nu i-a spus nimic tinerei cercetătoare de la Arhive. Fondul a așteptat cuminte să îi vină rândul la inventariere și nu mică a fost uimirea doamnei Liliana Popa când a găsit în fondul unui avocat grec texte scrise în limba română cu slove chirilice, în condițiile în care, la Sibiu, actele românești încep cam odată cu ASTRA, deci cu peste o jumătate de secol mai târziu. Surprizele nu au întârziat să apară, căci, pe câteva dintre documentele fondului, și-au făcut apariția semnături precum „Samuil Klein”, „Gheorghe Șincai”, „Petru Maior”. Povestea „întâlnirii” providențiale peste timp a cercetătoarei Liliana Popa cu Vasile Aaron cam aici începe, iar publicarea scrisorilor adresate lui Vasile Aaron și semnate de corifeii iluminiști a pus temeiul unei activități de cercetare, serioasă și perseverentă, a operei cărturarului iluminist de la Sibiu. Liliana Popa a publicat astfel: Șase scrisori inedite ale lui Gheorghe Șincai către Vasile Aaron, în „Revista de arhivistică”, tom III, 1997, nr. 1-2, p. 107-122; Două scrisori inedite ale lui Samuil Micu-Klein către Vasile Aaron, în „Revista de arhivistică”, tom IV, 1998, nr. 1-2, p. 107-112; O scrisoare inedită a lui Petru Maior către Vasile Aaron, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane”, Sibiu, XIII-XIV, 2006-2007, Editura Academiei Române, București, 2007, p. 427-431, în vreme ce *Contribuțiile la viața și activitatea lui Vasile Aaron*, semnate de ambii cercetători, apărute în „Biblioteca și cercetarea”, XII, Cluj-Napoca, 1988, au însemnat, practic, începutul de drum pentru ceea ce, în 2011, avea să se concretizeze în lucrarea *Vasile Aaron (1780-1821). Studiu monografic*, o carte foarte cuprinzătoare despre acest iluminist preromantic.

Operele beletristice i-au fost tipărite repetat, dar editorii, în mod paradoxal, au omis să-i mai menționeze numele. Așa se face că cel ce se bucurase de notorietatea despre care s-a făcut vorbire mai sus a fost repede uitat, astfel că, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, în *Enciclopedia română* coordonată de Cornel Diaconovici, informațiile despre Vasile Aaron se rezumă la datele din notița biografică publicată, cu trei decenii în urmă, de Aron Pumnul în *Lepturariul* său, apărut în 4 volume între 1862 și 1865 la Viena (vol.

III, p. 382-383⁴). Atâta spuneau biografiile apărute în diferite surse, istorii literare, dicționare, enciclopedii, despre Vasile Aaron până la acest amplu studiu monografic al neobosiților cercetători de la Sibiu. Tocmai de aceea este lăudabilă truda autorilor monografiei, pentru că, în lipsa unor documente care să vorbească explicit despre originea lui Vasile Aaron, ei au fost nevoiți să cerceteze arhivele și izvoarele istorice, conscripțiile (1733 – a lui Inochentie Micu-Klein; 1750 – a lui Petru Pavel Aron; 1765 – a lui Atanasie Rednic) și șematismele pe care le-au avut la îndemână, tot astfel cum au procedat și pentru a stabili locul nașterii lui Vasile Aaron și apoi parcursul vieții acestuia. În absența actelor de stare civilă doveditoare, autorii au folosit „declarația din «cârticica» în versuri pe care, pe la 1802-1803, tânărul poet transilvănean i-o adresa ilustrului său înaintaș latin, poetului Ovidiu: «(...) Născut sânt eu într-un sat / Cu râpi mari împresurat (...) / Satul Glogoveș (s.n.) să cheamă (...)»”. (Liliana Maria Popa, Ioan Nicolae Popa, *Vasile Aaron (1780-1821). Studiu monografic*, ed. cit., p. 44).

Cum reperele temporale certe lipsesc atunci când vine vorba despre Vasile Aaron, autorii monografiei au reușit să umple golurile studiind „acte cu caracter personal existente în fondul de arhivă al avocatului și alte documente descoperite în cursul cercetărilor” (Liliana Maria Popa, Ioan Nicolae Popa, *Vasile Aaron (1780-1821). Studiu monografic*, ed. cit., p. 59). Ei au putut stabili astfel că Vasile Aaron a trăit numai 41 de ani, și nu 52 de ani, avocatul-poet fiind născut în 1780, și nu în 1770, anul morții sale fiind 1821, și nu 1822, cum consemnase anterior autorul *Lepturariului*. Aceleași informații lacunare caracterizează și parcursul școlar al lui Vasile Aaron. Cu aceeași acribie, autorii monografiei au reușit să completeze informațiile, după cum și pentru stabilirea parcursului profesional a fost nevoie de aceeași minuțioasă documentare. Rezultă din cercetarea întreprinsă că Vasile Aaron a studiat mai întâi la Blaj, apoi a urmat doi ani de studii juridice la Liceul Piaristilor din Cluj, a făcut după aceea practică juridică la Tabla Regească din Târgu-Mureș, pentru ca la începutul anului 1804 să fie deja „jurat procurator” activ, alegând Sibiul ca loc în care să-și desfășoare activitatea, unde a și rămas până la sfârșitul vieții. Există însă

și câteva documente care atestă că avocatul ar fi dorit să părăsească Sibiu în două rânduri. Prima dată, în 1808, pentru a pleca la Beiuș, oferta de administrator al domeniului episcopal de aici venindu-i din partea episcopului de Oradea, Samuil Vulcan. Până la urmă nu a părăsit Sibiu, explică autorii monografiei, fiindcă „pentru el, pentru cariera și familia lui, a se îngropa într-un târgușor precum Beiușul ar fi reprezentat o coborâre în plan social, așa că a preferat să rămână același jurat-procurator pe care îl cunoșteau oamenii” (p. 77). O a doua tentativă s-a petrecut prin 1818, intenția avocatului fiind acum aceea de a părăsi Transilvania și de a pleca la Iași, pentru a deveni director al Seminarului de la Socola. O demonstrează o scrisoare trimisă de Vasile Aaron lui Veniamin Costache, mitropolitul Moldovei, în octombrie 1818, în care se interesa tocmai de postul de director al Seminarului. Nici de data aceasta nu a plecat din Sibiu, unde s-a și stins, prea devreme din păcate, în 1821.

Odată făcută lumină în biografia lui Vasile Aaron, autorii monografiei își concentrează atenția asupra celor două domenii în care acesta a excelat: avocatura (cap. *Vasile Aaron – avocat al românilor*) și beletristica (cap. *Literatul Vasile Aaron*). Sunt două capitole pe care le putem considera punțile de legătură cu ceea ce avea să urmeze, pentru că cei doi cercetători nu s-au mulțumit numai cu câte o sinteză pertinentă, este adevărat, pentru fiecare dintre cele două laturi ale activității cărturarului iluminist de la Sibiu, ci au început un demers dificil pentru scoaterea din uitare a scrierilor lui Vasile Aaron, edite⁵ sau inedite, atât beletristice, cât și juridice: Vasile Aaron, *Patima și moartea Domnului*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Liliana Maria Popa și Ioan Nicolae Popa, prefață de Ioan Chindriș, Editura InfoArt Media, Sibiu, 2012 (cu o a doua ediție în 2015, la Editura Curs din Cluj-Napoca); Vasile Aaron, *Scrieri antume (1806–1821)*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Liliana Maria Popa și Ioan-Nicolae Popa, Editura Curs, Cluj-Napoca, 2013; Liliana Maria Popa, Ioan-Nicolae Popa, *Vasile Aaron. Scrieri juridice inedite*, Editura Curs, Cluj-Napoca, 2014; Liliana Maria Popa, Ioan-Nicolae Popa,

Vasile Aaron. Miracole mitologice și învățături moral-creștine, Editura Curs, Cluj-Napoca, 2015; Liliana Maria Popa, Ioan-Nicolae Popa, „*Viața omului, ca floarea câmpului*”. Vasile Aaron. *Reporta din Vis*, Editura Curs, Cluj-Napoca, 2016. La acestea urmează să adauge, cât de curând, prima editare a celei dintâi traduceri a epopeii vergiliene *Eneida* (1805) în cultura noastră, pe baza manuscriselor păstrate la Biblioteca Academiei Române din Cluj-Napoca, volum prin care, practic, cei doi cercetători sibieni încheie acțiunea de restituire, fie prin editare, fie prin reeditare, a tuturor scrierilor lui Vasile Aaron. O realizare de invidiat! Sau, cum caracteriza regretatul profesor Ioan Chindriș temerara întreprindere restituitivă a soților Liliana Maria Popa și Ioan-Nicolae Popa, „un act de rezistență la degradarea care amenință știința istoriei literaturii române. Când a vorbi despre bunele noastre valori din trecut a devenit un samizdat sub teroarea disprețului, *Patimile și moartea Domnului și Mântuitorului nostru Isus Hristos* înseamnă în mâna cititorului speranța că «ce e val ca valul trece» și că ne vom trezi din atrocele coșmar al epigonismului europoid, spre adevăratul trecut al literaturii noastre.” (*La revenirea lui Vasile Aaron*, prefață la Vasile Aaron, *Patima și moartea Domnului*, ed. cit.).

Anul 2012 a însemnat pentru Liliana Maria Popa și Ioan-Nicolae Popa deschiderea seriei de ediții ale operei lui Vasile Aaron. În acest fel ei au pus în practică un gând pe care îl exprimaseră în studiul monografic din 2010, legat de necesitatea de a face cunoscute creațiile sibianului de la cumpăna secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, pentru că nici măcar analiștii scrierilor lui Aaron nu păreau a fi citit operele despre care vorbeau: „Până acum, nu a fost făcută o prezentare și o analiză detaliată a scrierilor lui Vasile Aaron. Mai mult decât atât, textele analiștilor lasă impresia că unii dintre ei nu l-au citit ei înșiși, ci au preluat doar cele scrise de înaintași, adesea fără nici un fel de modificări.” (*Vasile Aaron (1780–1821). Studiu monografic*, ed. cit., p. 291). Începea astfel o altă etapă, superioară, a reînvierii lui Vasile Aaron prin restituirea operei, depășind studiul monografic, unde cei doi istorici literari urmăriseră trecerea în revistă a operelor, adăugarea de informații privind „apariția și receptarea lor” și corectarea erorilor pe care le citiseră în bibliografia dedicată poetului. Și

cum puteau deschide seria aceasta, dacă nu cu cea mai cunoscută dintre scrierile iluministului preromantic de la Sibiu, *Patima și moartea Domnului*, apărută în 1805 în tipografia lui „Gheorghe de Șobel” din Brașov, „cu toată cheltuiala d. chiriu Costandin Boghici”, așa cum rezultă din foaia de titlu a ediției princeps. Într-un moment în care gustul puținilor știutori de carte era încă deschis mai cu seamă către literatura ecleziastică, o epopee religioasă de peste 8600 de versuri, tot atâtea câte dăduse literaturii române, în 1673, mitropolitul Dosoftei prin *Psaltirea pre versuri tocmită*, tipărită la Uniey, venea să ofere cititorilor un model „după care fieștecare creștin este datoriu a-și întocmi viața sa”. Chiar dacă izvoarele germane ale acestei scrieri nu au fost revelate de autor⁶, cel mai probabil pentru a nu influența în mod negativ receptarea operei, dată fiind atitudinea românilor, nu numai din Transilvania, ci și din spațiul extracarpatic, față de tot ceea ce era străin de credința lor strămoșească, trebuie spus că autorul *Patimii* a urmat *Der Messias*, epopee religioasă a scriitorului Friederich Gottlieb Klopstock. Puternic influențat de această lectură, el a hotărât să dea compatrioților săi un text realizat într-o tehnică prozodică ce amintește de creația populară, ceea ce îl face cu atât mai ușor de receptat de către cititorul român, al cărui suflet nu putea să nu vibreze la un conținut ideatic pe care autorul îl dorea „desăvârșit” înveșmântat, așa cum rezultă din invocația adresată divinității ce precedă textul poemului.

Este cert că Aaron a reușit să dea o scriere pe care românii au îndrăgit-o, citind-o nu numai în particular, ci și în biserică. La numai trei ani de la apariție, tirajul ediției princeps fusese epuizat, autorul fiind invitat să o reediteze, așa cum reiese din cuvântul Cătră cetitoriu ce prefățează a doua ediție: „Câțiva iubitori de folosul neamului și procopsirea limbei românești, în mai multe rânduri povestindu-mi, precum Cartea prin mine în versuri alcătuită cu titlul: *Patima și Moartea Domnului nostru Isus Hristos*, tipărită în anii trecuți, așa de tare s-ar fi vândut, mai vârtos în Țara Românească și în Moldova, cât mai mult nu s-ar mai afla de vândut, batăr că în Bănat, în Țara Ungurească, în Maramurăș, ba încă și în Ardeal nice numele pe multe locuri încă până acum îi iaste cunoscut; iară de altă

parte, pe unde s-au tâmplat de să află câte un exemplariu, nu numai afară în deosebite locuri, ci și în biserică, Dumineca și în sărbători, mai ales în postul Paștilor, cu foarte mare a norodului credincios plăcere și mângâiere s-ar ceti, pretinește m-au poftit, ca fiind că dâșșii ar vrea această carte cu ale sale cheltuielile din nou a o tipări (...)” Reeditarea din 1808 s-a făcut la Sibiu, în tipografia lui Iohann Andreas Barth, iar potrivit mărturisirilor poetului din același cuvânt *Cătră cetitoriu* și cercetării comparative întreprinse asupra celor două ediții de editorii din 2012 ai textului, Vasile Aaron a dat o variantă „îndreptată” a textului, urmărind mai cu seamă eliminarea cuvintelor străine, care „ca neghina în grăul cel curat să văd multe a fi în limba românească vârâte”, înlocuite de el cu „altele adevărat românești”. Ceea ce reține atenția celor interesați de literatura lui Vasile Aaron, dar și de neobosita strădanie a editorilor săi din secolul XXI de a-l scoate din negura uitării pe iluministul sibian este faptul că ediția din 2012 a fost urmată tot la un interval de trei ani de o alta, apărută de data aceasta la Editura Curs din Cluj-Napoca⁷.

Între timp însă, la aceeași editură clujeană, cei doi specialiști dăduseră alte două contribuții importante atât pentru activitatea literară a lui Aaron, cât și pentru cea juridică⁸: în 2013, Vasile Aaron, *Scrieri antume (1806–1821)*, iar în 2014, Liliana Maria Popa, Ioan-Nicolae Popa, *Vasile Aaron. Scrieri juridice inedite*. Cea dintâi reunește scrierile ocazionale: *Versuri veselitoare la ziua numelui Exțellenței Sale, domnului domn Ioann Bobb, vlădicul Făgărașului* (1806), *Versuri veselitoare întru csintea prealuminatului si preaosfințitului domn Samoil Vulcan, episcopului graeco-catholicesc al Oradiei-Mare* (1807), *Ad authorem* (1809), *Cântare jalnică la îngropăciunea măritului și de bun neam născut neștitori Hajii Constantin Pop* (1808), legende de inspirație ovidiană: *Perirea a doi iubiți, adecă jalnica întâmplare a lui Píram și Tisbe, cărora s-au adeogat mai pe urmă nepotrivita iubire a lui Echo cu Nartis, scrise în versuri, prin Vasile Aaron* (1807, cu mai multe reeditări postume), acestora adăugându-li-se *Vorbire în versuri de glume întră Leonat, bețivul om din Longobarda, și întră Dorofata, muiarea sa* (1815, cu o ediție în 1803, din care nu se cunosc exemplare, și cu o reeditare în 1830), *Anul cel mănos, bucuria lunei, un cântec în stihuri îndemănatece în care aflătoarele stări a știutelor patru tâmpuri*

ale anului celui înfrumusețat cu roduri bune să cuprind (1820) și *Istoria lui Sofronim și a Haritei cei frumoase, fiecei lui Aristef, mai-marelui din Milet* (1821). Foarte inspirat organizată, această reeditare a scrierilor antume ale lui Vasile Aaron vine cu analize pertinente asupra operelor cuprinse în fiecare secțiune a cărții, editorii punându-i în temă pe cititori în legătură cu izvoarele scrierilor, cu conținutul acestora sau cu edițiile pe care acestea le-au cunoscut de-a lungul vremii. Nu o dată, în analizele întreprinse, ei reușesc să facă lumină în ceea ce privește probleme controversate până la acel moment în bibliografia creației literare a lui Vasile Aaron. În acest sens, referitor la *Istoria lui Sofronim și a Haritei cei frumoase*, este de remarcat legătura pe care o stabilesc fără echivoc editorii *Scrierilor antume* ale lui Vasile Aaron între textul prelucrat de Iordache Slătineanu⁹ și cel datorat poetului sibian. Ei pun capăt astfel controversei în care s-au angajat istorici literari de renume, precum Dimitrie Popovici, Mircea Anghelescu, Ioana Em. Petrescu: „Punând în paralel textul în proză al lui Slătineanu cu cel în versuri al lui Aaron, putem afirma, fără dubii, că transilvăneanul a cunoscut și a folosit ca model traducerea făcută de paharnicul Slătineanu. Textul lui Aaron îl urmează fidel pe cel al boierului literat de peste munți, chiar preluând anumite formulări, expresii, întorsături verbale. Este adevărat că se constată și amplificări, cele mai multe pretinse de cerințele transunerii în versuri, dar și de cunoscuta înclinare a lui Aaron pentru precizări clarificatoare”. (Vasile Aaron, *Scrieri antume (1806–1821)*, ed. cit., p. 184).

În contextul luminării de tip iosefinist, perpetuată și la începutul secolului al XIX-lea, Vasile Aaron a fost un „diseminator de cunoștințe juridice”, iar cele două texte juridice inedite, *Disertație juridică privind cartea a II-a, titlurile al 2-lea și al 4-lea din Statute* și *Îndreptare în praxisul forumurilor de judecată bisericești*, alcătuite sub formă catehetică de întrebări și răspunsuri pentru a eficientiza la maximum modalitatea de transmitere a informațiilor, publicate de Liliana Maria Popa, Ioan-Nicolae Popa în *Vasile Aaron. Scrieri juridice inedite*, ed. cit., vin să completeze un tablou al scrierilor de popularizare care se tipăreau pentru românii din Imperiu. Era în spiritul vremii, așa cum acesta se propaga dinspre Curtea vieneză, ca cetățenii Imperiului să fie informați în diferite domenii, fie că vorbim despre agricultură¹⁰, fie că vorbim despre economia practică¹¹, fie că vorbim despre învățământ¹², despre

conduita morală¹³, despre medicină¹⁴ sau despre educația juridică¹⁵, așa cum dorește să o înfăptuiască Vasile Aaron prin scrierile sale juridice, rămase din păcate în manuscris. Este meritul acelorași inimoși istorici literari, Liliana Maria Popa și Ioan-Nicolae Popa, de a fi scos din negura uitării aceste texte și de a le fi publicat, însoțite de un amplu studiu introductiv, în ediția menționată din 2014.

2015 s-a dovedit a fi „anul cel mănos” pentru soții Liliana Maria Popa și Ioan-Nicolae Popa, de vreme ce numele lor au apărut în același an pe trei cărți; la titlurile deja menționate trebuie să adăugăm *Vasile Aaron. Miracole mitologice și învățături moral-creștine*, Editura Curs, Cluj-Napoca. Activitatea restitutivă a celor doi istorici literari a continuat în anul următor cu o ediție excepțională a celei mai interesante, dar și mai puțin fortunate dintre scrierile lui Vasile Aaron, *Reporta din vis*: Liliana Maria Popa, Ioan-Nicolae Popa, „*Viața omului ca floarea câmpului*”. *Vasile Aaron. Reporta din vis*, ed. cit. Împărțind într-o măsură același destin cu Țiganiada lui Ioan-Budai Deleanu, în sensul că a rămas multă vreme în manuscris, spre deosebire de Țiganiada, această scriere a lui Aaron nu s-a bucurat nici după tipărire de toată atenția meritată. Dacă, la momentul tipăririi, nici Țiganiada nu a mai putut influența asupra devenirii literaturii române, totuși, după ce a apărut în volum, epopeea lui Budai-Deleanu „a intrat încet-încet în atenția cercetătorilor – istorici literari, critici, lingviști și filologi –, în timp ce scrierea lui Aaron a rămas într-un nemeritat con de umbră, din care nu a ieșit niciodată pe de-a-ntregul”¹⁶. Publicată integral abia în 1981 de Paul Cornea, într-un volum ce cuprindea mai multe scrieri inedite din perioada 1820–1845¹⁷, *Reportei din vis* i se face acum, poate nemeritat de târziu, un act de dreptate, prin publicarea ei într-un volum distinct. Suntem în fața unei ediții critice realizate după toate canoanele, autorii acesteia având meritul de a fi găsit modalitatea optimă prin care cititorul zilelor noastre să se apropie de o scriere pe care mari istorici ai literaturii noastre „nu au considerat-o demnă de atenție”¹⁸. Înțelegând faptul că îi pun pe cititori în fața unei „scrieri incitante, dificil de urmărit în toată complexitatea ei, imposibil de încadrat într-un tipar, lipsită de corespondent în literatura noastră”¹⁹, editorii redactează un studiu introductiv de anvergură (p. 12-115), în care le oferă cititorilor informații „despre istoria poemului, despre aventura descoperirii lui și despre conținutul atât de neobișnuit, cu totul și cu totul surprinzător”²⁰. După această amplă punere

în temă și după precizarea principiilor care au stat la baza realizării ediției (*Notă asupra ediției*, p. 116-119), urmează textul poemului moral-filosofic, neterminat, alcătuit din 4088 de versuri organizate în două capitole. Autorii au manifestat o grijă deosebită față de așezarea textului în pagină, explicată astfel în *Notă asupra ediției*: „Așezarea textului în pagină, cu evidențierea variatelor modalități prozodice folosite de Aaron, ne-a fost sugerată de structura manuscrisului de la Sibiu (poemul s-a păstrat în copii manuscrise – n.n.) și de cea a nuvelei-poem *Istoria lui Sofronim și a Haritei* (...), scriere alcătuită în aceeași manieră și cam în aceeași perioadă. Pauzele dintre diferitele fragmente ne aparțin, ele având intenția de a întrerupe curgerea monotonă a textului, care în original nu marca nici pauzele logice, nici structura compozițională a poemului, cu episoadele distincte ale etapelor parcursului inițiativ.” (p. 119) Așadar, nimic nu a fost lăsat la voia întâmplării de autorii ediției. Și aici, ca și în toate celelalte ediții despre care am vorbit până acum, *glosarului* de la sfârșitul cărții îi revine misiunea de a-l lămurii pe cititor cu privire la sensurile cuvintelor arhaice și regionale sau cu privire la formele mai puțin obișnuite ale unor cuvinte.

Având la îndemână toate aceste „chei” cu adevărat magice, furnizate cu generozitate de autorii edițiilor prezentate, nutrim speranța că cititorii de astăzi îl vor descoperi sau redescoperi pe Vasile Aaron și îl vor așeza în locul pe care îl merită cu prisosință în istoria literaturii române, iar eticheta „poet minor” se va șterge pentru totdeauna de lângă numele său. Dacă acest lucru se va întâmpla, mai devreme sau mai târziu, se va împlini și visul de o viață al istoricilor literari Liliana Maria Popa și Ioan-Nicolae Popa.

Note:

1. „Unele aprecieri sunt excesiv de aspre și credem că autorii lor, privind de la înălțimea secolului al XX-lea, nu au avut în vedere faptul că, la acel început de secol XIX, poezia transilvăneană cultă era foarte slab reprezentată, nu au luat în considerare starea limbii literare la 1800 și nu au ținut

seama de nivelul cultural al potențialilor cititori cărora li se adresau acele scrieri elaborate într-o vreme când neștiința de carte a păturilor de jos românești era endemică.” (Liliana Maria Popa, Ioan Nicolae Popa, *Vasile Aaron (1780–1821)*. *Studiu monografic*, Editura InfoArt Media, Sibiu, 2011, p. 289).

2. Această notorietate poate fi susținută convingător dacă amintim aici modul în care el își primea corespondența. Puține plicuri aveau înscrisă adresa precisă a avocatului. În cele mai multe cazuri erau înscrise mențiuni precum: „Preacinstiului / preavestitului / ilustrului avocat / procurator / jurat procurator Vasilie / Basilius-Aaron, în Sibii, să se dea” (Liliana Maria Popa, Ioan Nicolae Popa, *Vasile Aaron (1780–1821)*. *Studiu monografic*, ed. cit., p. 74).

3. Rugând-o pe doamna Liliana Maria Popa să-mi povestească despre „întâlnirea” Domniei Sale cu Vasile Aaron, cum de altfel relatează și în paginile studiului monografic, am aflat, printre altele, că organizând, împreună cu un ziar care apărea în Sibiu (Sânziana Abrudan, Adelaida Ionescu, Francesca Moraru, *Cine a fost Vasile Aaron?*, în *Evenimentul sibian*, anul V, nr. 618, 26 septembrie 1995, p. 2; apud Liliana Maria Popa, Ioan Nicolae Popa, *Vasile Aaron (1780–1821)*. *Studiu monografic*, ed. cit., p. 16-17), o anchetă în acest cartier, la întrebarea „Cine a fost Vasile Aaron?”, a primit răspunsuri variate. Cei mai mulți au declarat că nu știu, iar dintre cei care au încercat un răspuns, unii au susținut că Vasile Aaron a fost „un revoluționar”, „un istoric”, „o personalitate”, „un român care și-a făcut studiile în America”, „un țaran din Glogoveț” etc.; un singur subiect a răspuns corect: „un poet”. Despre aceeași ignoranță în materie de cunoașterea personalităților locale vorbește întrebarea care li s-a pus de nenumărate ori soților Popa, atunci când pomeneau numele lui Vasile Aaron: „Care Aaron, acela cu cartierul?”

4. „Vasilii Aron s-a născut în Glogoveț, un sat aproape de Blaj, *cam pe la anul 1770* (s.a.). Părintele său a fost Vasile Aaron, paroc acolo. Cursul învățăturilor și l-a început în Blaj, unde a învățat și științele teologice, însă neavând aplecare a îmbrățișa cariera preoției, precum doreau părinții lui, s-a dus la Cluj, unde a învățat cursul drepturilor, susținându-se numai prin cundăciuni (meditații – n.a.) cu învățăciunea altor învățăcei, fără vreun ajutor de la părinții săi ori de la altcineva. Mântuind cursul științelor juridice, a mers la Oșorhei (Târgu-Mureș – n.a.) de a practicat și a depus examen de advocatură și procuratură. După aceea s-a așezat ca avocat la Sibiu, unde a trăit până la 1822, în care an repauză în etate de 52 de ani.” (apud Liliana Maria Popa, Ioan Nicolae Popa, *Vasile Aaron (1780–1821)*. *Studiu monografic*, ed. cit., p. 58).

5. Considerăm oportună prezentarea cronologică

a lucrărilor edite ale lui Vasile Aaron, până la 1830, reproducând titlul întocmai cum acesta este înregistrat pe foaia de titlu. Ediții antume: *Patimile și moartea a Domnului și Mântuitorului nostru Isus Hristos, în stiburi alcătuite de Vasile Aaron, avocat jurat în Marele Prințțipat al Ardealului. Cu slobozenia celor mai mari. Tipărite cu toată cheltuiala d. chiriu Costandin Boghici. Brașov, în tipogr. lui Gheorghe de Șobel, prin Mihail dir., 1805*; *Versuri veselitoare la ziua numelui Excelenței Sale, domnului domn Ioann Bobb, vlădicul Făgărașului și a preainaltei Chesaro-Crăești Mărimi dinlontru sfeatnic al statului. Sibii, în tipografia lui Ioann Bart. (1806)*; *Versuri veselitoare i'ntre cînté préluminatului si préosfîncîzitului domn Samoil Vulcan, episcopului graeco-catholicesc al Ora'diei-Mare, quand la annul 1807, in luna lui mai, prin Excellencia Sa Ioann Babb, episcopul Fogaraschului, s-au sfîntîzit episcop in Blas. Sibii, i'n typographia lui Ioann Barth, 1807*; *Perirea a doi iubîți, adecă jalnica întâmplare a lui Piram și Tisbe, cărora s-au adeogat mai pe urmă nepotrivita iubire a lui Echo cu Narțis, scrise în versuri, prin Vasile Aaron, jurat în Marele Prințțipat al Ardealului procurator, alcătuite, și acum, întâia dată, cu a acelui cheltuială tipărite, cu slobozenia celor mai mari. Se află de vândut la numitul procuror, în Sibii. Sibii, în tipografia lui Ioann Bart, 1807*; *Cântare jalnică la îngropăciunea măritului și de bun neam născut neștitori Hajii Constantin Pop, prin Vasile Aaron, jurat în Marele Prințțipat al Ardealului procurator și alcătuit. Sibii, tipografia a lui Ioann Bart [1808, octombrie 20]*; *Patima și moartea Domnului și Mântuitorului nostru Isus Hristos, de Vasile Aaron, în Marele Prințțipat al Ardealului jurat procurator, în versuri alcătuite de nou, prin același îndreptată, și acum a doao oară, cu a mai multora cheltuiuale, tipărită. Sibii, în tipografia lui Ioann Bart, 1808*; *Ad authorem, poezie dedicată canonicului blăjean Dimitrie Vaida, semnată „Basilius Aaron, juratus causarum fori utriusque procurator”, conținând 32 de versuri în limba latină, în pentametri și hexametri, la p. 5-6 dintr-o tipăritură sibiană de 50 de pagini în 8°, semnată de Dimitrie Vaida, cu titlul complet: *Orationes quarum primam clerus Graeco Catholicus major Dioecesis Fogarasiensis occasione installationis canonicorum, et publicarum aliarum foundationum per Excellentissimum, Illustrissimum ac Reverendissimum dominum Ioannem Babb, de Kapolnak Monostor factarum anno 1807. die 13 Iulii obtulit. Alteram quam clerus Graeco Catholicus iunior ejusdem Dioecesis Fogarasiensis in suo auditorio, dum scilicet idem praelaudatus Excellentissimus Dominus praesul Sacratissimae Caesareo Regiae, Apostolicae Majestatis Status consiliarius in congressu magnatum Claudiopoli 25 Aprilis anno 1809. Acciperet insignia eminentis Ordinis Leopoldi in signum suae in praesulem exhibendae gratitudinis dixit. Sibirii. Typis Ioannis Barth. 1809**; *Vorbire în versuri de glume întră Leonat, bețivul om din Longobarda, și întră Dorofata, muiarea sa. Prin Vasile Aaron, juratul procurator, alcătuite, acum de nou revideluite,*

îndreptate, mai înmulțite și a doao oară tipărite. În Sibii s-au tipărit, în tipografia lui Ioann Bart, 1815 (bibliografia de specialitate vorbește de o primă ediție în 1803, din care nu se cunosc însă exemplare; vezi Ioan Chindriș, Niculina Iacob, Eva Mârza, Anca Elisabeta Tatay, Otilia Urs, Bogdan Crăciun, Roxana Moldovan, Ana Maria Roman Negoii, *Cartea românească veche din Imperiul Habsburgic (1691-1830). Redescoperirea unei identități culturale*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2016, p. 978); *Anul cel mănos. Bucuria lumii. Un cântec în stiburi îndemănatece în care aflătoarele stări a știintelor patru tâmpuri ale anului celui înfrumșețat cu roduri bune să cuprind, prin Vasile Aaron, juratul în Marele Prințțipat al Ardealului procurator, alcătuit și acum întâia dată tipărit. Sibii, în privileghiata tipografie a lui Ioann Bart, 1820*; *Istoria lui Sofronim și a Haritei cei frumoase, fiicei lui Aristef, maimarelui din Milet, prin Vasile Aaron, jurat procurator, în versuri alcătuite, și acum întâia tipărită. Sibii, în tipografia lui Ioann Bart, 1821*. Ediții postume (până la 1830): *Patima și moartea Domnului și Mântuitorului nostru Isus Hristos. Sibii, în tipografia lui Ioann Bart, 1829*; *Anul cel mănos. Bucuria lumii. Un cântec în stiburi îndemănatece, în care aflătoarele stări a știintelor patru tâmpuri ale anului celui înfrumșețat cu roduri bune să cuprind, prin Vasile Aaron, jurat în Marele Prințțipat al Ardealului procurator alcătuite și în versuri scrise. Sibii, în tipografia lui Ioann Bart, 1830*; *Vorbire în versuri de glume întră Leonat, bețivul om din Longobarda, și întră Dorofata, muiarea sa. Sibii, în tipografia lui Ioann Bart, 1830*; *Perirea a doi iubîți, adecă jalnica întâmplare a lui Piram și Tisbe, cărora s-au adeogat mai pe urmă nepotrivita iubire a lui Echo cu Narțis. Prin Vasile Aaron, jurat în Marele Prințțipat al Ardealului procurator, alcătuite și în versuri scrise. Sibii, în Tipografia lui Ioann Bart, 1830*.

6. Să ne amintim că nici Dosoftei nu pomenise nicăieri vreo vorbă despre modelul polonez al *Psaltirii* în versuri. De bună seamă, aceleași motive l-au determinat și pe prelatul moldovean să nu amintească numele poetului polonez Jan Kochanowski, de a cărui transpunere în versuri a *Psaltirii* nu putea fi străin (așa cum a și demonstrat-o ulterior critica literară). Cert este însă că, și în afara acestui model, Dosoftei ar fi avut destule resorturi lăuntrice pentru a traduce în versuri textul *Psaltirii*, forma versificată urmând să atragă „mai ușor hirea omului cătră cetitul ei”.

7. Vasile Aaron, *Patima și moartea Domnului*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Liliana Maria Popa și Ioan-Nicolae Popa, Editura Curs, Cluj-Napoca, 2015.

8. Chiar dacă nu face în mod direct obiectul discuției de față, pentru a întregi imaginea asupra activității celor doi istorici literari de la Sibiu, trebuie să adăugăm aici o altă contribuție notabilă: Liliana Maria Popa, Ioan-Nicolae Popa, *Istoria primului text dramatic tipărit în limba română. Sibii, 1797*, Editura Curs, Cluj-Napoca, 2015. Este vorba despre adaptarea de către

Iordache Slătineanu a dramei *Achile în Sciro*, operă a literatului italian Pietro Metastasio. Titlul cu care s-a tipărit la Sibiu în 1797 este următorul: *Abilefs la Schiro. Fapta lui chir Metastazie, cesaricescului poetic, acum întâiu tâlmăcită de pe grece de cătră dumnealui Iordache Slătinean, vel. păbarnic în Bucureștii Țării Rumunești, la a. 1797, iară la sfârșit s-au adăugat istoria lui Sofronim, greca noao. S-au tipărit în Sibiu, în tipografia lui Martin Hobmaister, cu priv<ilegiul> Împereteșt<ii> Crăueșt<ii> Măriri*. După cum rezultă din titlul baroc al cărții, se cuprinde aici și o adaptare a istorioarei *Sophonime. Nouvelle grecque*, operă a scriitorului francez Jean-Pierre Claris, cavalier de Florian, pusă însă de traducătorul român pe seama unui autor grec: „această tânără <poveste> următoare este lucru unui grec de acum”. Autorii ediției din 2015 lămuresc cititorii în legătură cu titlul acestei istorioare: „*Nouvelle grecque* trebuie să fi avut nu acest sens („greaca nouă”, cu referire, așadar, la limba neogrecă – n.n.), ci pe acela de „povestire sau nuvelă grecească” (p. 54).

9. Vezi supra, nota 8.

10. *Învățătura despre sămănare inului*, Liov, 1804; Carol Filibert de Lastririe, *Învățătura despre bumbac*, Buda, 1810; Fr. Heintl, *Învățătura pentru prăsierea pomilor*, Buda, 1812; Ludovic Mitterpacher, *Învățătura despre agonisirea viței-de-vie și despre măiestria de a face vin, vinars și oțet* (traducere Petru Maior), Buda, 1813; Ioan Thomici, *Cultura albinelor*, Buda, 1823; *Învățătura despre cultura sau lucrarea cănepii*, Buda, 1828.

11. Ioan Molnar, *Economia stupilor*, Viena, 1785; *Învățătura pentru tăbăcari*, Viena, 1790; *Învățătura pentru sămănătorii de tabac din Bucovina*, Liov, 1793; Nils Nyström, *Mijlociri... pentru stingerea focului*, Liov, 1794; Gheorghe Șincai, *Povățuire cătră economia de câmp*, Buda, 1806; *Carte de mână pentru bine orânduita economie* (traducere Grigorie Obradovici), Buda, 1807; A. L. Mikan, *Pentru facerea zahărului*, Buda, 1812; Johann Nepomuc Neuhold, *Învățătura de a face sirop și zahar*, Buda, 1812; Mitterpacher Lajos, *Învățătura despre cultura sau creșterea frăgarilor și a viermilor de mătase*, Buda, 1823; *Învățătura pentru lucrătorii de tabac în Țara Ungurească și Galia*, Buda, 1823; Ioan Thomici, *Cultura bombițelor*, Buda, 1823.

12. *Ducere de mână către aritmetică*, Viena, 1777; *Ducere de mână către aritmetică*, Viena, 1785; Gheorghe Șincai, *Îndreptare către aritmetică*, Blaj, 1785; *Ducere de mână cătră aritmetică*, Viena, 1788; *Ducere de mână... cătră aritmetică*, Sibiu, 1789; *Ducerea de mână cătră frumoasa scrisoare*, Viena, 1792; Dimitrie Eustatievici, *Scurt izvod pentru scrisori*, Sibiu, 1792; *Învățătura pentru facerea răvașelor*, Sibiu, 1803; Grigorie Obradovici, *Povățuirea către învățătura socoteii sau aritmetica*, Buda, 1805; *Povățuire cătră aritmetică*, Buda, 1806; *Regulele școlasticești*, Buda, 1806; *Ducerea de mână către frumoasa scrisoare românească*, Buda, 1811; Polizois Kontos, *Învățături de multe științe* (traducere Nicodim Greceanu), Sibiu, 1811; C. Vardalah, *Fizica*

experimentală, Viena, 1812; Constantin Diaconovici-Loga, *Ortografia sau dreapta scrisoare pentru îndreptarea scriitorilor limbii românești*, Buda, 1818; *Povățuire către aritmetică*, Buda, 1822; Gheorghe Lazăr, *Povățuitorul tinerimii către adevărata și dreapta citire*, Buda, 1826; Grigorie Pleșoianu, *Izvoade de scrisoare frumoasă au caligrafie ...*, Sibiu, 1829.

13. *Ducerea de mână cătră cinstă și dreptatea*, Viena, 1777; *Ducere de mână către cinste și dreptate*, Viena, 1788; *Ducere de mână către cinste și dreptate*, Viena, 1793; *Ducere de mână către cinste și dreptate*, Buda, 1798; *Povățuire către cinste și dreptate*, Buda, 1801; Dositei Obradovici, *Adunare de lucruri moralicești* (traducere Dimitrie Țichindeal), Buda, 1808; Dositei Obradovici, *Îndreptări moralicești, tinerilor foarte folositoare* (traducere Dimitrie Țichindeal), Buda, 1813; Ioan Theodorovici-Nica, *Moralnice sentenții sau folositoare pilde*, Buda, 1813; Gheorghe Munteanu, *Cheia prieteșugului celui adevărat*, Buda, 1815; *Cărticica năravurilor bune pentru tinerime*, Sibiu, 1819; *Învățătura theologicăască despre năravuri și datorile oamenilor creștini*, I-III, Sibiu, 1820; Ioan Thomici, *Scurte învățături pentru creșterea și buna purtare a tinerimii române*, Buda, 1827; Nicolae Nicolau, *Învățături și îndemnuri*, Buda, 1830.

14. *Învățătura a vindeca boala sfranțului*, Cluj, 1803; Michael Neustädter, *Cuvânt pe scurt spre ultuirea vărsatului de vacă*, Sibiu, 1804; Ștefan Stratimirovici, *Învățătura de bubatul de vacă*, Buda, 1804; Ștefan Ghiing, *Doftorie împotriva gâlbezii oilor*, Buda, 1811; *Învățătura pentru ferirea și doftoria bolilor ... ale vitelor*, Buda, 1816; Frățilă Bene, *Vărsatul cel mântuitor*, Buda, 1817; Vasile Pop, *Despre apele minerale*, Sibiu, 1821; Samuil Vulcan, *Altuirea vărsatului de vacă*, Oradea, 1823; *Măsuri împotriva holerei*, Buda, 1830.

15. *Obșteniască giudecătorească rânduială de criminal*, Liov, 1789; *Cei de obște articli pentru soțietățile și feburile de supt crăimea Ungariei*, Buda, 1813.

16. Liliana Maria Popa, Ioan-Nicolae Popa, *Un surprinzător și incitant poem inițiativ: Reporta din vis de Vasile Aaron. Istoric, filiații, sugestii de lectură*, studiu introductiv la ediția citată.

17. În volumul *Scrieri literare inedite (1820–1845)*, ediție îngrijită și comentată de Paul Cornea, A. Nestorescu, P. Costinescu, Editura Minerva, București, 1981.

18. Liliana Maria Popa, Ioan-Nicolae Popa, *Un surprinzător și incitant poem inițiativ: Reporta din vis de Vasile Aaron. Istoric, filiații, sugestii de lectură*, în ed. cit., p. 16.

19. *Ibidem*, p. 18.

20. *Ibidem*.

Bibliografie

Aaron, Vasile, *Patima și moartea Domnului / Christ's Vicarious Suffering and Death*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Liliana Maria Popa și Ioan Nicolae Popa, prefață de Ioan Chindriș, Editura InfoArt Media, Sibiu, 2012 (cu o a doua ediție în 2015, la Editura Curs din Cluj-Napoca).

Aaron, Vasile, *Scrieri antume (1806–1821) / Writings Published during Vasile Aaron's Life*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Liliana Maria Popa și Ioan-Nicolae Popa, Editura Curs, Cluj-Napoca, 2013.

Chindriș, Ioan; Iacob, Niculina; Mârza, Eva; Tatay, Anca Elisabeta; Urs, Otilia; Crăciun, Bogdan; Moldovan, Roxana; Roman Negoii, Ana Maria, *Cartea românească veche din Imperiul Habsburgic (1691–1830). Redescoperirea unei identități culturale / Old Romanian Book in the Habsburg Empire (1691–1830). Recovery of a cultural identity*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2016

Popa, Liliana Maria; Popa, Ioan Nicolae, *Vasile Aaron (1780–1821). Studiu monografic / Vasile Aaron (1780–1821). Monographic Study*, Editura InfoArt Media, Sibiu, 2011.

Popa, Liliana Maria; Popa, Ioan-Nicolae, „Viața omului, ca floarea câmpului”. *Vasile Aaron. Reporta din Vis / "Life of Man, as Flower of the Field". Vasile Aaron. Report of Dreams*, Editura Curs, Cluj-Napoca, 2016.

Popa, Liliana Maria; Popa, Ioan-Nicolae, *Vasile Aaron*.

Miracole mitologice și învățături moral-creștine / Vasile Aaron. Mythological Miracles and Moral-Christian Teachings, Editura Curs, Cluj-Napoca, 2015.

Popa, Liliana Maria; Popa, Ioan-Nicolae, *Vasile Aaron. Scrieri juridice inedite / Vasile Aaron. Unpublished Legal Writings*, Editura Curs, Cluj-Napoca, 2014.

Liliana Maria Popa
Ioan-Nicolae Popa

VASILE AARON

**Miracole mitologice
și învățături moral-creștine**

EDITURA

CURS